

Muzejska zbirka u Belišću otvorena je 13. travnja 1975. godine, u povodu 90. obljetnice *Belišća*, u jednoj od najstarijih stambenih zgrada Belišća. Osnovao ju je Društvo prijatelja starina Belišće, koje je na svojoj osnivačkoj skupštini 7. lipnja 1971. godine usvojilo pravila o radu Društva i izabralo tijela upravljanja.¹ Okupljanjem nekolicine entuzijasta vođenih Ferdom Pilicarom, u novoosnovanom Društvu prijatelja starina *Belišće* započeo je mukotrpan rad za očuvanje kulturno-povijesnih vrednota Belišća i, napose, za osnivanje Muzeja.

Tek osnovano Društvo naišlo je na niz teškoća, jer osim dobre volje nije imalo ništa. No zahvaljujući Kombinat u Belišće (danas Belišće, d.d.) pritiču prva novčana sredstva, pa već sljedeće godine upošljava i profesionalnu osobu, povjesničarku Zdenku Frajtag, kao kustosicu budućeg muzeja.² Godine 1973. Kombinat dodjeljuje Društvu jednu od najstarijih stambenih zgrada u Belišću (bila je predviđena za rušenje) za Muzej. U zgradi je ispražnjena polovica prostorija³, što je za početak bilo dovoljno. U to je vrijeme bilo mnogo teže za zbirku sačuvati vagone uskotračne Slavonsko-podravске željeznice čije je ukidanje bilo u tijeku.⁴

Za buduću je muzej sačuvano nekoliko vagona koji su posve demolirani. Kupljena su još dva vagona, pa je uz mnogo napora sastavljena kompozicija spomen-vlaka, a sastojala se od lokomotive *Partizanke*, tendera, službenog vagona, dva putnička vagona, teretnoga zatvorenog vagona i četiri teretna otvorena vagona.⁵

Kako su i sve šine pruge na nekadašnjoj željezničkoj stanici u Belišću bile izvađene, morao se izgraditi i novi kolosijek za postavljanje spomen-kompozicije. A i kompozicija je zahtijevala kompletnu obnovu i rekonstrukciju jer je s tog spomeničkog vlaka *odneseno sve što se dalo odnijeti* (nap. a.). Bilo je potrebno nabaviti otuđene dijelove, osigurati kvalitetnu tehničku izvedbu i osigurati znatna novčana sredstva.

Također je trebalo urediti i novoj namjeni prilagoditi dobiveni dio zgrade, odabrati, obraditi te od prikupljenoga odabrati eksponate za izlaganje.

Muzej sa spomen-vlakom⁶ svečano je otvoren 13. travnja 1975. godine, uz prikaz:

sl. 1. Muzej "Belišće", 2007.

□ razvoja industrije prema pojedinim granama djelatnosti,
□ razvoja naselja i društveno-političkog života.

Nakon otvorenja zbirke, koja je zauzimala samo polovicu zgrade, a čiji je elaborat za postav izradio tadašnji predsjednik Društva prijatelja starina Ferdinand Pilicar, uz materijalnu pomoć *Belišća*, nastavljeno je skupljanje eksponata i traženje načina za proširenje zbirke na cijelu zgradu. Nekoliko godina kasnije Društvo prijatelja starina za zbirku dobiva cijelu muzejsku zgradu te započinje njezinu adaptaciju. U to je vrijeme na čelu Društva Franjo Štok, a potom Dragutin Gibičar.⁷

Nakon završene adaptacije zgrade, počinju i radovi na novome, proširenom postavu prema elaboratu kustosice Zdenke Frajtag. Postav je svečano otvoren 2. veljače 1980. godine. Profil Muzeja Belišće je specifičan: riječ je o industrijsko-tehničkome muzeju, usko vezanome za razvoj tvrtke i naselja, koji ima spomenička svojstva republičkog značenja i od 1983. godine upisan je u registar muzeja kao pokretni spomenik br. 03-5311. Tadašnji je postav imao 750 eksponata, dok je u čuvaonici bilo još oko 3 000 predmeta.⁸

Muzej je izdvojen iz Društva prijatelja starina 1. listopada 1980. godine i pripojen Narodnom sveučilištu u Valpovu, odnosno općinskom Centru za kulturu Valpovo.⁹ Sljedeće, 1982. godine Muzej izlazi iz sastava općinskog Centra za kulturu pri Narodnom sveučilištu Valpovo i ulazi u sastav Kombinata *Belišće*, odnosno u novoosnovanu Službu za kulturne djelatnosti, u čijem je sastavu i danas.¹⁰

1 Prvi Upravni odbor činili su Ferdo Pilicar, predsjednik; Mato Čokljat, dopredsjednik; Dragutin Gibičar, tajnik; Franjo Štok, blagajnik te članovi Josip Puhalo, Rudolf Križan, Jovo Lalić, Marko Kuna i Josip Selman.

2 Bez društvenih prostorija članovi su se sve do uređenja muzejske zgrade okupljali u uredu F. Štroka u zgradi Uprave Belišća, u Amaterskom kazalištu i u stanu J. Selmana. Zaposlena, buduća kustosica u početku je radila u arhivama firme i glavnoj arhivi u zgradi Uprave tražeći dokumente za zbirku te istodobno sređujući zapuštene arhivarnice belišćanskih tvornica. Prije toga je prošla kratku obuku u Povijesnom arhivu Osijek.

3 Ispražnjen je veći stan Selmanovih (današnja prednja strana Muzeja i četiri prostorije), dok su dva jednosobna stana zgrade još bila nastanjena.

4 Iako su, u dogovoru s HŽ-om, na kolodvoru ostavljeni vagoni za Muzej, oni su "preko noći" jednostavno nestajali jer je u to vrijeme bilo prestižno za vikendicu imati vagon.

5 Bilo je izuzetno teško naći inventar za putničke vagone, a za lokomotivu još teže, jer je s njih sve odneseno. Ništa lakše nije bilo ni pronaći kvalitetne izvođače radova za dovođenje kompozicije u prvotno stanje, kao ni osigurati znatna novčana sredstva potrebna za kvalitetnu restauraciju.

6 Tada se kompozicija nalazila na novoizgrađenom kolosijeku nekadašnje željezničke postaje *Belišća*. Unutrašnjost lokomotive zbog složenosti izvedbe nije bila obnovljena. Angažirani su uglavnom stručnjaci iz Kombinata *Belišće*, ali i privatni obrtnici kojih je tada bilo vrlo malo.

sl. 2. Šiljilo, eksponat iz ureda tvrtke

7 Osim Pilicara, koji je izabran za doživotnoga počasnog predsjednika Društva, Štok i Gibičar suosnivači su belišćanskog Muzeja.

8 Poznati hrvatski muzeolog dr. Antun Bauer napisao je kraći osvrt o specifičnostima belišćanskog muzeja ističući činjenicu da "muzej u Belišću po sadržaju i tematici nema analogije s tematikom drugih muzeja u Slavoniji...Smještaj muzeja u jednom od najstarijih objekata Belišća, koji je sačuvao karakteristike i specifičnost gradnje tog vremena i sam je spomenik kulture...".

9 U novoosnovani Centar za kulturu Valpovo iz Belišća je osim Muzeja ušlo i Amatersko kazalište.

10 Službu za kulturne djelatnosti Kombinata *Belišće* činili su Muzej, Amatersko kazalište *Lazo Radojević-Putnik*, knjižnica i čitaonica te kino *Radnički* Belišće.

11 Zgrada Muzeja jedna je od najstarijih stambenih zgrada Belišća. Nalazi se u kompleksu radničkih kuća na Vijencu S.H. Gutmanna 26, te je registrirana kao nepokretni spomenik kulture pod registracijskim brojem 756.

12 Veći dio postava snimljen je i sačuvan na filmovima, izložene su kopije, a originali su zaštićeni u staklenim vitrinama.

Sadašnji postav Muzeja Belišće ima 20 izloženih i evidentiranih eksponata te prikazuje:

- razvoj industrije prema pojedinim granama djelatnosti,
- razvoj naselja,
- društveni život,
- Spomen-vlak, izdvojenu zbirku na vanjskom prostoru.

Muzej Belišće zauzima šest prostorija jedne od najstarijih zgrada Belišća¹¹ i ima ove odjele:

prostorija I.

- osnivači Belišća, postanak imena naselja, najstariji arheološki nalazi, sirovinna baza, tiskovine od prvih početaka do novijih primjeraka

prostorija II.

- razvoj vatrogastva te početak i kraj uskotračne Slavonsko-podravske željeznice

prostorija III.

Od te prostorije nadalje muzejski postav prikazuje razvoj industrije u Belišću, što ga izdvaja iz mreže muzeja u regiji i prikazuje:

- primarnu i finalnu preradu drva (pilana, bačvarija, tvornica parketa) te vunar
- kemijsku preradu drva (tanina) i destilaciju te unikatne predmete dijela starog laboratorija)

prostorija IV.

- prikaz Tvornice strojeva (s jednim od najstarijih ručnih strojeva za brizganje plastičnih masa proizvedenoga u Belišću)
- prikaz pogonske centrale
- počeci tvornice za proizvodnju poluceluloze, papira i ambalaže od valovitog kartona

prostorija V.

- radnički pokret
- Drugi svjetski rat
- Domovinski rat
- priznanja

prostorija VI.

- ima odjele s prikazom naselja, kulturno-prosvjetnoga i sportskog života.

U knjizi inventara upisano je 2 400 predmeta, a još je oko 2 000 neevidentiranih eksponata, uglavnom fotografija i dokumenata. Također je nužna računalna obrada cjelokupnog fonda i mikrosnimanje izloženih i najvrednijih predmeta, te evidencija muzejske biblioteke.

U Domovinskom ratu zgrada Muzeja dobila je niz oštećenja, no veći dio građe bio je sklonjen na sigurno.¹² Nakon prestanka ratne opasnosti, početkom 1993. godine, započeli su radovi na sanaciji zgrade, tako da je do kraja godine postav vraćen u zgradu, a nešto kasnije koncepcijski je djelomično izmijenjen i dopunjen. Od tada je postav Muzeja u potpunosti u funkciji te je svakodnevno dostupan posjetiteljima.¹³

Kompozicija spomen-vlaka je zbog stalnih devastacija,¹⁴ uz suglasnost Ministarstva kulture, Konzervatorskog odjela u Osijeku, premještena unutar tvorničkog kruga *Belišća*, d.d. 1993. godine, a zbog skućenosti prostora kompozicija je malo smanjena. Vanjski signalni znakovi koji su se nalazili uz prugu te kompozicije nisu premješteni, jer su svi osim ulaznog signala tijekom godina uništeni. Ulazni je signal stradao pri jednom granatiranju Belišća i nije ga bilo moguće obnoviti.

Krajem 2004. spomen-vlak je još jedanput potpuno obnovljen. Čini ga lokomotiva *Partizanka* iz 1913. godine¹⁵, tender, putnički četveroosovinski vagon, teretni zatvoreni vagon i dva teretna otvorena vagona. Taj je vlak jedina kompozicija sačuvana kao spomen na uskotračnu željeznicu u Republici Hrvatskoj.

Danas se u sastavu Muzeja Belišće nalazi i Galerija, smještena u suterenskom dijelu palače Gutmann, s fundusom od 220 umjetnina, u kojoj su se do početka obnove zgrade 2005. godine redovito održavale izložbe. Otvorena je 1989. godine izložbom slika iz galerijskog fundusa koji je stvaran tijekom devet godina organiziranja likovne kolonije (osam saziva) te izložbenom djelatnošću Muzeja.

Dio suterenskih prostorija palače Gutmann koje su namijenjene Galeriji u potpunosti su prilagođene izložbenoj namjeni. Sve su prostorije preuređene i od nekoliko manjih napravljene su dvije velike dvorane za izlaganje, uređen je pretprostor, sanitarni čvor i pomoćne prostorije te uvedena odgovarajuća rasvjeta. Odmah nakon svečanosti otvorenja, Galerija je i zatvorena zbog velike vlage u svim prostorijama, što je štetilo izlošcima. Sanacija i sušenje prostora trajalo je sve do početka 1990. godine, otkada prostor služi izlagačkoj djelatnosti te Galerija uskoro prerasta lokalne granice.

Od sredine 1991. godine izložbena aktivnost belišćanske Galerije ponovno prestaje jer to više nisu dopuštali sigurnosni razlozi, tako da ni pripremljena izložba *Stalni postav II.* nikad nije otvorena. Kako su već u rujnu te godine iz okupirane Baranje započeli artiljerijski napadi na Belišće, galerijski je prostor cijelo ratno vrijeme služio kao sklonište. Nakon prestanka ratne opasnosti izložbena se djelatnost ne nastavlja jer su prostorije Galerije stradale prilikom gašenja požara na palači Gutmann i ponovno ih je trebalo urediti. Izložbena se djelatnost nastavlja tek sredinom 1993. godine i punim intenzitetom traje sve do sredine 2005., kada započinje obnova palače Gutmann.

Belišćanska je Galerija, unatoč prekidima rada, u svom već prepoznatljivom prostoru organizirala 175 izložbi uglednih umjetnika i domaćih amatera, održala međunarodne izložbe fotografija, učeničkih radova, ručnih radova, skulptura i sl. Sve su izložbe katalogi, a izložbena je djelatnost stekla velik broj poklonika i zabilježila zapažen broj posjetitelja.

sl. 3. Kompozicija Spomen vlaka, 2005.

Osim redovite izložbeno-galerijske djelatnosti, u Muzeju je zastupljena i izdavačka djelatnost, koja je započela tiskanjem muzejskog glasila *Godišnjak*. U početku je glasilo bilo tehnički skromno, no s vremenom je kvalitativno i kvantitativno poboljšano te je nakon deset brojeva preraslo u glasilo Službe za kulturne djelatnosti.

Radi popularizacije muzejske djelatnosti, tiskana su i dva muzejska vodiča – drugi od njih i na njemačkome i engleskom jeziku, a objavljeno je i njegovo ponovljeno i dopunjeno izdanje.

Godine 2001. iz tiska je izišao komplet od osam starih razglednica, dok je 2004., uz 120. obljetnicu Belišća, izdana dvojezična brošura *Belišće na razglednicama*, sastavljena od 28 starih razglednica iz bogatoga muzejskog fundusa.

Nakon niza godina, Muzej Belišće je 2001. ponovno tiskao svoje glasilo pod nazivom *Zbornik*, u kojemu je nekoliko autora na volonterskoj osnovi obradilo zanimljive teme iz belišćanske prošlosti.¹⁶ Drugi broj *Zbornika* iz tiska je izišao 2003. godine, a oba je uredila kustosica muzeja Zdenka Frajtag.¹⁷

IZVOR

1. Arhiva Muzeja Belišće
2. Zapisnici sa sjednica UO-a Društva prijatelja starina *Belišće*
3. Osobni zapisi i sjećanja kustosice Muzeja Belišće

Priljeno: 14. veljače 2007.

THIRTY YEARS OF THE BELIŠĆE MUSEUM

The Belišće Museum Collection was opened in 1975, marking the 90th anniversary of Belišće d.d. – the joint stock company founded in 1884, when the wealthy industrialist S. H. Gutmann in the town of the same name built the then biggest European oak timber sawmill.

With the gathering of several enthusiasts led by Ferdo Pilicar, in the newly founded Association of Friends of Antiquities of Belišće, the arduous work of preserving the cultural and historical values of Belišće started and, finally, the foundation of the Museum. This museum has a particular character – it is an industrial and engineering museum, but one tightly connected to the development of the firm and the settlement. The paper provides a review of the museum's thirty years of work from its very foundation, the conversion of the building, and work on the expansion of the display according to a feasibility study by the curator, Zdenka Frajtag; this was opened in 1980.

The current display of Belišće Museum shows the development of the industry in terms of the individual branches, the development of the settlement, social life, a memorial train, and a separate collection outdoors.

13 Od 1994. u Službi za kulturu pri *Belišću, d.d.* ostaje samo Muzej, dok ostale kulturne djelatnosti, kao i zaposleni, ulaze u sastav novoosnovanih općinskih institucija *Belišća*. Kustosica Muzeja obavlja i dužnost glavne i odgovorne urednice lista *Belišće* (1994.- 2006.).

14 Uništavanje i devastacija kompozicije bili su svakodnevnipočevši od inventara do vanjskih dijelova. Zapaljen je teretni zatvoreni vagon, koji je spašen, ali je zapaljen i uništen službeni vagon.

15 Mesingana ploča, izlivena 1913. pri gradnji lokomotive u Münchenu, ukradena je s dimnjaka lokomotive 1984. Nije pronađena.

16 Tiskan je u nakladi od 300 primjeraka na 117 stranica. Autori tekstova su Zdenka Frajtag, Dragan Milec, Milan Salajić, Zdenko Kaptalan i Mirko Terzić.

17 Tiskan je u nakladi od 500 primjeraka na 158 stranica. Autori tekstova su Vilko Čuržik, Zdenka Frajtag, Dragutin Gibičar, Filip Kljajić, Dragan Milec, Stjepan Najman, Zdravko Pavlović i Milan Salajić.